

ציוני החודש

פרשת קיביה בזירה הבינלאומית

ז. ת ש ר י

של הזעזוע הזה, וספק אם רוב אזרחי מדינתנו הספיקו לעמוד עליהם עד היום. עלינו לנסות להבין את סיבות הזעזוע החמור הזה, וכן את סיבת קוצר-יכלתנו לעמוד על טיבו.

נפתח בקל וגסיים בכבוד. יש ארצות מעטות שהן זסומות באותה מידה כארצנו בפני המעשים הנעשים והמחשבות הנחשבות בחלקי תבל אחרים. דעתנו נהונה במידה כזו למשימות המוטלות עלינו עד שאין לנו שהות ומרץ לדבר זולתן. הישראלי העובר בארצות-חוץ נתקל, להפתעתו, בבעיות עולמיות שמלוא משמעותן לא הגיע כלל לתחום הכרתו בעודו בביתו. הנה כי כן, אנו רואים הזיון כ„הסתננות“ רק מבחינת בטחון המדינה גרידא, ומזמן לזמן אולי במסגרת היחסים הישראליים-ערביים בכללם. ואולם הלאה מזה אין מבט עינינו מגיע. ולפיכך כשהעולם מגיב תגובה תקיפה על פעולה מעין זו בקיביה, זורי אנו מתקשים להבין, האנשים אשר הגו וערכו את התקפת קיביה לא נתנו דעתם, כנראה, אלא על המצב בגבולות ישראל-ירדן ועל מצב-נפשם של יושבי-הגבול בלבד. הם לא תפסו כלל כנראה מה תהיה תגובתו האפשרית של העולם.

הזעזוע היה חריף קודם כל משום שההתקפה פגעה בנשים וילדים במספר רב, מעשיר-תגמול יש זוכים להבנה, אפילו אינם זוכים לסליחה. אילו התקיפו את כפר רנטיס, ולא את קיביה, היתה ההבנה מרובה יותר. אילו נמצאו ונהרגו רוצחיהם של האשה והילדים בכפר יהוד, לא היה העולם פוצה פה. אילו נהרגו עוד כמה אנשים תוך כדי פעולה זו, לא היתה הצעקה גדולה. אבל ההתקפה על קיביה היתה דבר אחר, והדבר הסעיר את דעת-הקהל, ובתוכה דעת-הקהל היהודי, בעולם כולו. אף אלה שהאמינו להודעת ראש הממשלה כי ההתקפה לא נערכה בידי יחידה של הצבא לא האמינו כי עורכי ההתקפה עשו מה שעשו בלי אישור, ובלי עזרה בנשק, מגבוה. ההתקפה נראתה איפוא כפעולה של המדינה, וממילא נשתנה אופיה בעיני המתבונן, מטיבם של מעשי „ההסתננות“ הנעשים בידי יחידים וחבורות קטנות מהשטחים שבירשות עבר-הירדן.

ב-13 באוקטובר 1953 בלילה חדרו אנשים מזוינים משטח אשר ממלכת עבר-הירדן מחזיקה בו לכפר יהוד, והטילו רימוני-יד לאחד הבתים. אשה ושני ילדיה נהרגו בשנתם, ואחרים נפצעו. עקבות הרוצח-הים הוליכו לכפר רנטיס מעבר לגבול. גל התמרמרות הציף את הארץ ואפילו השלטונות הירדניים הזדעזעו במידה מספקת כדי להכריז למחרת-היום כי הם ישתפו פעולה במרץ לגלות את עושי הפשע.

אם כוונתם היתה כנה או לא, זאת לא נדע לעולם. בלילה שלמחרתו, 14—15 באוקטובר, חדרה חבורה מזוינת משטח ישראל לאזור וערכה התקפה מזוינת על הכפר קיביה. לפי סטאטיסטיקה ירדנית, שלא בא עליה ערעור, נהרגו יותר מששים נפש, ובהם הרבה נשים וילדים.

ב-24 בנובמבר קיבלה מועצת הבטחון, לאחר דיון וויכוח בכמה ישיבות, החלטה המגנה את מדינת ישראל על ההתקפה בקיביה, והמורה לגנרל בניה, ראש המטה של אר"ם, למסור תוך שלושה חדשים דיווח-שבון על המצב בגבולות. ההחלטה הוצעה על ידי ארצות-הברית, בריטניה וצרפת. מבין אחר-עשר חברי מועצת הבטחון הצביעו הכל בעד ההצעה, פרט לברית-המועצות והלבנון אשר נמנעו. בעיני הלבנון, אשר ייצג את העולם הערבי, לא היתה ההחלטה תקיפה למדי.

צל קיביה ירדוף את מדינת ישראל הצעירה ימים רבים. אפילו ידה זכר המאורע ברבות הימים, יימצאו די שונאים לישראל אשר ידאגו להחיותו. יש בתוכנו המזכירים את פרשת דיר יאסין מתוך כוונה להוכיח, שאותה פרשה, שבה נספו הרבה יותר נפשות, גרועה היתה בהרבה, ואף היא נשכחה. אבל אין זו אמת. את דיר יאסין זוכרים הערבים וידידיהם, ומלבד זאת, הרי הטבח בדיר יאסין נערך בידי פורשים והוקע מיד עלידי מנהיגי הישוב, בטרם תהיה מדינת ישראל.

ההתקפה בקיביה גרמה זעזוע חמור ברחבי תבל. בכמה מעתוני העולם האשימו את מדינת ישראל בעריכת מעשה „לידיצה“ או „אוראדור“. לא קל לנו במדינת ישראל לתפוס את כל היקפו ועומקו

תתנגד לצעד דראמאטי זה שאין לו את אירע שבאמצע אוקטובר חלה פגישת שרייחהחץ של ארצות-הברית, בריטניה וצרפת בלונדון. לא ארכה השעה ובעצה אחת החליטו שלושתם להביא את המעשה לפני מועצת הבטחון.

ועוד גורם אחד ייזכר בכואנו לנתח את סיבות הזעזוע שחולל מעשה קיביה. משום-מה מצפים מישראל לרמת התנהגות שונה מזו הצפויה מצד מדינות אחרות, ואין צריך לומר מצד הערבים. ואין זה מאותו הטעם שיהודי בגלות נתבע כביכול להתנהגות טובה יותר מזו המתבקשת מבני-ממותה סתם. דבר זה נובע בחלקו מן העובדה, שבעולם רואים את ישראל בכל זאת לא ככל הגויים, ובחלקו מן הדברים שנשמעו מפני נציגיה של מדינת ישראל עצמם על יעודה של המדינה ועל מורשת הנבואה. לא כן בשעה שאירונים בריטיים מפציצים שבטים פרימיטיביים וחסרי-מגן בקניה: נשמעים דברי בקורת וגנאי בעולם, אך אין כאותו זעזוע נוכח התקפה מזוינת של ישראל על כפר ערבי בלתי-מוגן. יתר על כן, בעולם אין חוק אחד לחוק ולחלש. מבחינה מוסרית אפשר אין חילוק רב בין קניה לקיביה, אך מבחינה מדינית רב ההבדל. ומועצת הבטחון בפוליטיקה היא עוסקת, ולא במוסר. ליהודים, ובכללם הציונים, היתה התקפת קיביה נסיון קשה ביותר. באומץ-לב מעודד נחלצו לעזרת מדינת ישראל, ביחוד בבריטניה ובארצות-הברית; אך הם נודעו עוד יותר מאחרים. אמונם המלא במדינת ישראל ובתבונת מדיניותה נתערער. לא נמצא אף יהודי אחד בעלי-אחריות ברחבי תבל שיצדיק את המעשה; הבקורת היהודית, אף שנשמעה בעיקר ב-רשות היחיד, היתה מקיפה ונמרצת. אם היהודים רואים את מדינת ישראל כמגדל-עז להם ולקיומם — וכן הוא, בלי ספק — הרי, בעיניהם, מעשה כמעשה קיביה מרעיש מגדל זה עד היסוד. הדברים אמורים בבחינה המוסרית כבבחינה המדינית. ושוב, הללו החושבים על בטחון הגבולות אינם מביאים בחשבון את מעמדה של מדינת ישראל כלפי יהדות העולם, ששתיהן זקוקות זו לזו, דבר המטיל על המדינה אחריות נוספת. בטחון המדינה הוא, בדרך הטבע, דבר מקיף וכולל יותר מבטחון גבולותיה. מורת-רוחן של המעצמות וערעור האמון מצד היהודים בגולה הם מכות קשות יותר לבטחון המדינה ממעשי "מסתננים", והיו מרובים ביותר. דבר זה מחייב תפיסה רחבה יותר של ענין ה"בטחון" מן התפיסה המקובלת אצלנו. גינוי מדינת ישראל במועצת הבטחון היה בגדר גזירה שאין להשיב, וכל מסירתה של משלחתנו וכל כוח השכנוע הנמלץ של אבא אבן לא יכלו לעמוד בפני הגורמים שמנינו. אלמלא לחצם הנגדי של

בשעה שאנו דנים בתגובת העולם, אין הדבר לא מעלה ולא מוריד, אם אמת היא או לא. די שכל העולם האמין בזאת — והגיב בהתאם לכך.

הפעולה נראתה איפוא, במקרה הטוב, כפגיעה בגבול מצד אנשים מזוינים שהיה לה אישור רשמי — ובמקרה הגרוע, כפגיעה בגבול על-ידי צבא של מדינה ריבונית, חברת האומות המאוחדות. בין כך ובין כך, הרי חל בה מושג ה"תוקפנות", כפי שהעולם רואה אותה וחרד מפניה כיום. פגיעה בגבול — אין לך דבר המערער רגישות יותר ממנו. לכאורה היינו צריכים ללמוד לקח מפרשת קוריאה, אך זוהי אחת מן העובדות הבין-לאומיות אשר טחו עינינו מראותן. וכי מה בכך אם אנשי צפון קוריאה עברו תחילה את המקבילה ה-38, כטענת מעצמות המערב, או אם אנשי הדרום חצו אותה, כאשר טוען הגוש המזרחי בתוקף עד היום, אף לאחר חתימת שביתת-הנשק? אך מבחינה מדינית יש ערך חיוני לויכוח זה, כי חציית גבול בין-לאומי על-ידי חיל מזוין היא החמור בחטאים שיכולה לחטוא מדינה מודרנית ביחסיה עם מדינות אחרות, ועם העולם המאורגן בכללו. דבר זה הוא אשר עורר תגובות חריפות מצד מעצמות המערב עוד בראשית 1953, בשעה שסברו כי יחידה קטנה של צה"ל עברה את הגבול לשם מעשה-תגמול בכפר פלמה במשולש הקטן.

כמה וכמה גורמים נצטרפו להחמיר את התגובה. הערבים הרימו כמובן קול זעקה — וידידיהם התרו-החזיקו אחריהם, ספירט ומקמיכל באנגליה, דורותי תומפסון וארגונה, ידידי המזרח התיכון" בארצות-הברית, המנהיגים הפוליטיים והעתונות ב-פאקיסטאן ובארצות מוסלמיות אחרות. הערבים זכו, מלאכתם נעשתה בידי אחרים. הממשלה הבריטית השמיעה קולה בהתלהבות, שכן חרדה היתה למעמדה ולהשפעתה בירדן, פסק-דינו ופיטוריו של בריגדיר אשטון הוכיחו שהחרדה מוצדקת היתה: מעשה קיביה נוצל בירדן לא רק נגד ישראל, אלא גם — ואולי בעיקר — נגד בריטניה, ממש כשם שכל הערבים מאשימים לא רק את מדינת ישראל, אלא קודם כל את ארצות-הברית, בריטניה והאומות המאוחדות, וכמעט את הכל, זולת עצמם, כגורל הפליטים. משרד-החוץ הבריטי, שמעולם לא רחש חיבה יתרה לישראל, נאחו בשעת-הכוסר שניתנה לו, לצאת בגינוי חריף של מעשה קיביה, והעתונות הבריטית הלכה ברוב משמעת בעקבותיו. גם הממשלה האמריקנית, המבקשת תמיד הזדמנויות להוכיח את חוסר-הפניות שלה ואת ידי-דוטה לעמי ערב, גינתה את מדינת ישראל בתוקף, אם כי לא ביססה את מניעת ההענקת מעשה קיביה, היה לה הבטחון כי דעת-הקהל, המזועזעת מן ההתקפה, לא

יהיו נשאלים ימים רבים. בקורת על ההסברה הישראלית בחוץ-לארץ, שנשמעה בכנסת, לא היתה מוצדקת. נוכח מעשה קיביה — מה הסבר יתכן? הדרך האחת והיחידה היא להקביל את מאורע קיביה על ששים הרוגיו כנגד ארבע מאות הישראלים שנהרגו או נפצעו על-ידי מסתננים בשלוש השנים האחרונות. דבר זה נעשה, ויותר מזה נעשה, אך, בנסיבות הנותרות, לא היה בו כדי לשכנע.

אין מטרת הסקירה הזאת להסביר את ההתקפה על קיביה — דבר זה נעשה במידה מספקת בכנסת וב-עתונות — או ללמד זכות על תגובת העולם. אך חשוב הדבר לעשות את חשבון הרווח וההפסד. דומה שלא הרווחנו דבר שהוא בגדר המוחש; אפילו מעשי ההסתננות לא פסקו. לעומת זה נגרם לנו נזק קשה, מדיני, מוסרי ואפילו כלכלי. קרן ישראל הושפלה, ואיבי ישראל נתעודדו. לערבים היתה זו זכיה ממש. למשקיפים מתונים בחוץ-לארץ נראתה ההתקפה כעצת-יאוש. קצרה רוחנו, אמרו. תגובת דעת-הקהל לא היתה להביץ כי אכן קיים מצב רציני אם הגענו לידי כך; אלא תגובתה היתה שבמבוכתנו נוכח מצב מסוים לא ידענו מה לעשות, ונסתכנו במעשה אלימות. ודבר זה נחשב תמיד כסימן חולשה, לא כסימן כוח.

הבריטים, היתה מועצת הבטחון כוללת בהחלטה סעיף המגנה את מעשי ההסתננות מצד הירדנים; אך אילו גם נעשה כן, לא היה הדבר משנה את עיקרה של ההחלטה. בדרך הטבע נתקבלה אצלנו ההחלטה כחד-צדדית, ואכן כל הבודק את המצב בדיקה איכות-ייקטיבית, חזקה עליו שיודה בדבר. אך בנסיבות שתוארו אי אפשר היה לצפות אלא לגישה סובייקטיבית מצד המעצמות, ובזאת הן נתמכו על ידי דעת-הקהל תמיכה מלאה. הסתייגותם הוזהרה של דוברי-הממשלה כלפי מעשה קיביה לא הקלה על אבא אבן את מלאכתו. לפני שנתיים וחצי, כשהוסמך נציג ישראל באו"ם להתנצל על הפצצת אל-חמה, היה בידו להשיב חימה ולמוע תגובה מדינית גרועה. הפעם לא היה כדבר הזה. גם הויכוח בכנסת בפרשה זו לא היה בו משום סיוע, וזכה לפירושים שליליים, ביחוד מצד אלו שראו בו הצדקה מוסרית לעמדה שנקטה מועצת הבטחון. ועדיין נשאלות שאלות המורות, ותועמלני הערבים דואגים שלא תחלנו, אם הצבא לא ערך את ההתקפה. מי ערכה? האמנם אין בידי הממשלה לגלות את המתקפים, שהיו מרובים ומזוינים היטב? אם אין בידה לעשות כן, האין פירוש הדבר שיש מחתרת רבתי-כוח בארץ — וממשלה חלשה ומעוטת-ידיעה? אלו ואלו השאלות ששליחי ישראל בחוץ-לארץ

בצבא בלבד — גם אילו יכולנו להקים צבא גדול יותר — לא נעמוד אם לא נגייס את המשק, את הרוח ואת החוסן המוסרי. גם אנשי-צבא שאומנותם בכך הכירו שהכוח המוסרי ערכו כשני שלישים מן הכוח הצבאי. ואולם בשני שלישים אלה בלבד אי-אפשר לנצח.
ד. בוגרין (1948)